

Ting-ani sa kahumayan sa Mantuyop, Siaton

Vol. 5 No. 2

Enero 16 - 31, 2015 P6.00

Buhis mitubo, mga negosyante miprotesta

Dakong katingala ang nasinati sa mga negosyante nga naglukat sa ilang permit sa pagnegosyo o *business permit* tungod kay kalit nga gituboan kini og 2.2%. Gani nagbagulbol ang ka da g h a n a n kay taas ang tubo. Ang

permit naglakip na alang sa sinalibay o basura ug sa mayor's fee. Sa miaging tuig ang tubo 2%.

Si Laida Ragay, tag-iya

og tindahan, miingon nga dako kaayo ang pagtubo sa buwis karong tuiga

Ang mga negosyante mipabati sa ilang pagprotesta sa pagtaas sa bayranan sa buhis atol sa gihimong konsultasyon sa lungsod.

ikumpara sa nilabay nga tuig.

Apan si Bise Mayor Teddy Yap mipatin-aw nga “tungod kay *first class* man

ang Siaton magsunod na ta sa matang nga gihatag mao nga mora tag makuratan.

Ang nakasayop man gud sa mga miaging Sanggunian nga sigeng giorderan sila *every five years* wala sila mituman. *Imagine for 20*

years walay gibuhay nga ma-*upgrade* base sa probisyon nga gihatag sa DBM.”

Si Tesorera Evelyn Acas miasoy nga mitambong sila didto sa Cebu sa “Seminar Workshop on the Updating of the Local Revenue Code.” Adunay 14 ka mga lungsod ug siyudad gikan sa Cebu, Bohol, ug Negros Oriental. Gikan sa Negros Oriental mitambong ang Bindoy, Siaton, Valencia, ug syudad sa Guihulngan. Giapil og patawag ang Siaton sa Department of **padayon sa panid 4**

Eleksyon 2016: Ator kontra Diaz?

Nakigpulong ang KL sa mga katawhan niadtong Disyembre 2014 didto sa Brgy. 2, Siaton mahitungod sa ilang nahibaloan bahin sa eleksyon 2016. Napulo og siyam ka mga kapitan ang andam mohatag sa ilang suporta kang Kag. Fritz Diaz (Komitiba sa pagtagana sa mga pundo ug paggalam sa kalikopan, kapanguhaan, ug pagpahimutang sa mga basura sa lungsod) nga mobangga ni Mayor Ator sa pagka-mayor sa Siaton.

Si Boy Lim (Brgy. 2, negosyante) miingon nga gusto siyang motilaw og bag-ong pangulo sa lungsod. Matud pa niya, hatagan na pud og higayon ang uban nga maoy magmando sa Siaton, ilabi na karon nga nimahal na kaayo ang paglukat sa lisensya. Matud usab ni Josephine Quibete (taga-Brgy. 4), panahon na usab nga sulayan ang laing mahimong modumala sa lungsod ug lantawon kung unsa na pud nga estratihiya

Nagtalay ang mokuha og police clearance sa estasyon sa pulis. Ang balayran sa clearance P60. Duol lamang kang Leslie Paltinca Quinicot.

ang ipadapat alang sa Siaton.

Si Comelec Chairman, Sixto Brillantes Jr., miingon sa PhilStar.com, nga kon mahimo sayohon na ang pagpangampanya samtang dili pa moabot ang Oktobre

karong tuiga ug human ang mga kandidato mopalista alang sa pagkakandidato. Kini aron aduna silay patas nga higayon sa pagpahibalo uban sa mga anaa na sa posisyon. “Kinahanglan **padayon sa panid 4**

EDITORIAL**Ang Buhis**

Ang buhis o *tax* gikan sa Latin nga pulong nga *taxo* diin ang gipasabot mao ang *rate* o bayranan/lebel/grado. Sa Pilipinas, ang buhis gikubra sa kagamhanan gikan sa katawhan isip *income tax* ug sa mga negosyante o *legal entity* alang sa ilang produkto, abot ug kalihukan. Duna say gitawag nga *business tax* gikan sa mga lisensya ug mga permit.

Gani kun kinsa kadtong dili motuman sa maong bayranan mag-atubang sa kaso o reklamo nga mahimong ipasaka sa kagamhanan kay usa man kini ka pagsupak sa balaud.

Ang buhis nga matigum sa usa ka lokal nga kagamhanan gikan sa mga magbubuhis, mabalik kini ngadto sa katawhan subay sa mga serbisyong pangpubliko sama sa sugang dagitab sa kadalanan, suhol sa mga empleyado ug uban pa.

Ang pagpatuman sa pagkubra sa buhis partikular ang mga lisensya ug permiso, dunay basehanan o tamdanan sanglit managlahi man ang lebel matag lokal nga kagamhanan. Kini ang gitawag nga klase o *classification* sa usa ka LGU.

Dinhi sa Siaton, ang lebel sa buhis gibase sa iyang pagka-*first class* nga lungsod hinungdan nga ang bayranan sa lisensya ug permit sa pagnegosyo misaka ngadto sa 2.2%.

Natingala ang mga negosyante. Ang uban nagbagolbol. Apan gipasabot kini ni Bise Mayor Teddy Yap nga tungod lagi kay *first class municipality* man ang Siaton nagsubay lamang kini sa probisyon gikan sa Department of Budget and Management (DBM).

Apan ngano nga karon lang tuiga gipatuman ang umento sa buhis nga matag lima man unta ka tuig ang gisitar sa DBM? Nagpasabot ba kini nga wala motuman ang Sangguniang Bayan sa ilang gimbuhaton labot niini?

Hinaut nga dili politika ang hinungdan nga wala kini gihihok. Ug hinaut nga ayuhon usab ang pagpatuman sa serbisyo sa lokal nga kagamhanan ngadto sa katawhan kay ang magbubuhis man ang may katungod nga maningil sa serbisyo nga haum alang kanila.

Bukhad

Susan Monte de Ramos-Soldwisch

TAHO: Neg.Or. sa 2014

Sa iyang pakigsulti sa mga tigbalita sa TV, radio, ug mantalaan sa Disyembre, 2014, nihatag si Gob. Roel Degamo og makuting taho kabahin sa mga nakab-ot sa atong lalawigan sa miaging tuig.

Matud niya, tungod sa pagdinuyugay sa mga departamento sa kagamhanan, sa Sangguniang Panlalawigan, mga kapunungan sa lungsoranon, mga tigbalita ug ubang hingtungdan, dako ug daghan ang mga kalampusan sa Neg. Or. bisan og daghan usab ang mga sudya ug saway.

Tunga-tunga pa sa tuig, gibutyag sa Armed Forces of the Philippines (AFP) –ang atong gitawag “military” - nga sa atong lalawigan “madumala na ang kagubot ug andam na nga mapaugmad.” Ang dapig-molupyong pamaagi sa AFP, Kapulisan, ug ni Gob. Degamo mao ang nakadala og kalinaw sa kabukiran. Dasig ang pagpaabot didto og mga kalsada, mga eskuylahan, serbisyo sa panambal, ug paugmad sa panginabuhin. Ang 34 ka rebelde nga mibalik pagtahod sa atong gobyerno wala pasagdi; hinuon gitabangan pagsugod og kapanguhaan, pagpadoktor ug pagpatuhop sa ilang naagian sa kinabuhi.

Ang labing dakong kalampusan sa tuig mao ang pagpagimok na usab sa trabahong dugay na nga

naundang, sa panahon pa ni anhing Gob. Macias. Kini ang dugang paugbok sa Probinsyal Hospital og tulo ka andana. Gituohan nga mahuman kini sulod sa 1-2 ka tuig: saad nga dili na magdasok ang mga pasyente nato.

Sa kahimtang sa maayong kalawasan, naghinay pagkunhod ang ihap sa mga inahan ug masuso nga mangamatay sa pagpanganak gikan sa 23 sa 2011, ngadto sa 19 sa 2012, ug 16 sa 2013. Gitinguha nga moabot kita sa 0 sa dili madugay. Ang porsyento sa nangamatay tungod sa kakabus sa pagkaon nikunhod usab gikan sa 7.4 sa 2012 ngadto sa 6.9.

Lain pang nakab-ot mao ang 48 ka medical misyon ngadto sa kabarangayan ug kalungsuran. Daghan ang saway batok niini apan ginapasalamatan og dako ang libreng serbisyo sa mga masakiton nga nangaayo. Kapin sa 40,000 ka tawo ang nakadawat sa maong serbisyo.

Sa edukasyon, napadaghan ang mga gipaeskuyla sa gobyerno: 1,016 sa NORSU ug 30 sa Silliman U. School of Medicine. Unom (6) na ang nagsirbe isip doktor sa atong mga hospital.

Ang Provincial Skills Training Center nipatapos og 621 katawo sa pagkamekaniko, welder, makinista ug drayber. Ang **padayon sa panid 4**

Kitang Lungsuranon

Gimantala sa **KL Publishing**, Siaton, Neg. Or., Philippines,
www.KitangSiatanon.com
TIN: 420-321-172-000; Permit number: 13-0450

Publishers

William Soldwisch & Susan Monte de Ramos-Soldwisch

Editor-in-Chief

Melita “Bing” Aguilar

Copy Editor

Mirzah V. Rodriguez

Tigbalita / Manunulat

Grace Arcellana
(2) 535-4718

Eugene Jamandron
0905-817-2988

Zephanie Repollo
0927-595-7752

PORK BARREL: Pinakabangis nga katalagman sa mga Pilipino (una sa duha ka gula)

ni May Macapobre

“Unsay kalahian sa kawatan ug politiko? Ang kawatan mangawat usa modalagan apan ang politiko modalagan dayon mangawat!” Kini ang dugay nang nauso nga pasyaw nga mas misikat pa tungod sa mga kontrobersya sa pangurakot sa atong nasud.

Nagkahiusa ang katawhan sa Pilipinas sa pagbarug batok sa Pork Barrel System, usa ka sistema sa pag-apod-apod sa kaban sa gobyerno. Kini nahimong tinubdan sa pagpangawat ug pagpangawakaw sa mga politiko, mamumuo sa gobyerno, ug pipila ka mga pribado nga tawo.

Nabukas ang mga anomaliya nga nagpaluyo sa Pork Barrel sa milabay nga 2013 dihang si Janet Lim Napoles gisumbong sa iyang sinaligan nga si Benhur Luy. Si Luy maoy tigpagawas sa mga pundo sa pork barrel didto sa mga mini nga Non-Government Organization kon NGO.

Daghang mga politico ang nadalahig sa maong pagpamutyag, mga taga-administrasyon ug oposisyon. Apan tulo lamang ang nabalhog sa pagkakaran, ug gikan ra sa opisyon.

Ang pork barrel usa ka tinibo nga kantidad diin ang paggasto niini, lakip ang pagpili sa proyekto, kantidad, ug ang mga benipisyaryo, anaa sa pagbuot sa naghupot sa pork. Ang gipalig-ong tradisyon sa pakigsuki sa politika sa Pilipinas naghatag sa pagbuot sa pork barrel sa kamot sa Presidente sa Republika (sama sa Disbursement Acceleration Program o DAP) ug sa mga magbabalaod sa duha ka balay balaoranan (Priority Development Assistance Fund o PDAF).

Ang kinaiya niini ang mosunod: (1) dili kini

transparent o klaro, maong nahimo kining tinubdan sa pagpangawakaw ug pangurakot; (2) ang pampublikong pondo gigamit pabor sa mga kaanib sa politika ug sa paghimong legal sa pagpamalit og boto; ug (3) gilapas niini ang makuting paagi sa pagbadyet sa pampublikong pondo sa dili lang usa katawo, samtang gitipas ang pondo ngadto sa mga wala gikinahanglang proyekto.

Mahimdungang gideklara ang Priority Development Assistance Fund (PDAP) sa Korte Suprema nga wala nahisubay sa batakang balaod ingon man ang Disbursement Acceleration Program (DAP) nga pundo sa Presidente sa nasud. Apan tataw ang pagsukwahi ni Presidente Benigno “Noynoy” Aquino niini ug walay lipodlipod niyang gisaway ang Korte Suprema sa ilang desisyon ug gipanalipdan ang DAP.

Sukwahi kini sa slogan sa administrasyon nga “daang matuwid” nga unta maoy mopahunong sa pag-antos sa katawhang Pilipino. Apan, sa tinuod, ang kondisyon sa yanong Pilipino nagkagrabe uban sa kawalay-klaro sa trabaho, padayong pagtaas sa presyo sa batakang palaliton, kawad-on sa serbisyong sosyal. Gani gipakagamay ang mga paningkamot sa rehabilitasyon sa mga naapektohan sa katalagman.

Ang Sistemang Pork Barrel usa ka dakong sistematikong kalamidad sa kinabuhi sa katawhang Pilipino. Binilyon ang gibulsa sa pipila lamang samtang minilyon ang nag-antos sa nagkagrabe nga kawad-on.

Mawagtang kini nga epidemya pinaagi lamang sa usa ka hiniusang paglihok. *(atangi ang ikaduhang hugna)*

Casa Don Teo

Bed & Breakfast

National Highway, Siaton, Negros Oriental

Ang nag-inusa ra nga balay abutanan “hotel” dinhi sa Siaton diin ikaw makapahuway ug magmalipayon...

Alang sa dugang kasayuran tawag o text sa Manager mismo nga si Clyde Gadingan sa numero: 0915-893-4095

o bisitaha ang website: www.casadonteo.com

Tubag Lungsuranon

Unsay imong ikasulti sa pagtaas sa buhis?

Grabe na man jud kadako ang bayranan. Ila pod unta lantawon *if* maayo ba ang *flow* sa *business* rong panahona, di ba? Ok lang tong dinagko og kita. Mag-unsang na lang ang ginagmay. Malooy pod unta sila. - **Fe Ege Sun**

Well, we can't blame our fellow Siatanons who are into business kung magreklamo sila or mo-protesta. If ingon ana nga 1992 pa diay unta na dapat gi-*implement, don't you think it's unfair* kung karon giderecho og *impose*? Maignokan intawon ang mga negosyante. *Somehow, our officials should be a little more sensitive with it, that they should do something in which dili maglisod ang mga negosyante especially those nga ginagmay lang. They should also be little flexible with the business flow in our locality.* - **Airelle Lam**

I like your terminologies, Ms Airelle. Maignokan gyud kay sobra's 50% ang increase, according to reliable source. - **Agnes Mercedo Almagro**

First-class municipality jud diay, unya ang ihawan sa Siaton tan-awa kon pang-first class ba jud. Wala na gani atop hahahaha. - **Babylou Yap**

Before dagway, first-class ang Siaton. Karon, dili na. If first pod ang basihan, nganong karon pa man gipatuman kanang balaura nga niagi man kaha ang Siaton pagka-first class. Wala ba diay nahibulong nga ang ubang lungsod wala nipatuman anang balaura, tungod kay aduna silay gugma ug pagbati sa ilang mga katawhan? Ug nganong karon pa man jud ipatuman kanang balaura sa lungsod sa Siaton? Hinumdumi nga si Acas hapit na moretiro sa iyang serbisyo. Busa, alang sa tanan, alang sa kalambuan ug alang sa kauswagan PANGUNDANG SA MO NEGOSYO KARONG TUIGA UG HULATA NGA MORETIRO SI ACAS. Antos-antos lang sa gud. - **Margarit Yapilakam**

Pabasa

Nagbasa sa *KL* samtang naghulat sa ilang mga anak ug apo sa Felipe Tayko Memorial School sila si Adelaida Ragay, Josephine Quibete, Joy Peromingan, ug Judith Anadon.

Buhis... gikan sa panid 1

Budget and Management (DBM) tungod kay “First Class Municipality” na apan ang Tax Code nga gibasihan mao pa ang Third Class Municipality sukad kaniadtong 1992.

Sulod sa 22 ka tuig na kining wala mabag-o, ug adunay probiso nga kada lima ka tuig bag-ohon. Atol sa maong panahon, adunay 40% ang madugang nga balayran tungod kay 10% man ang gitugutan sa Section 191 of the *Local Government Code of 1991* sulod sa lima ka tuig. Sa

Siaton wala kaabot og 20% ang ipabayad, 10% ra ang gipatong.

Si Lenlen Sun, tag-iya usab og tindahan, mihangyo nga basin pwede hinayhinayan ra ang pagbayad sa mga negosyante. Kon mahimo magdepende ra sa abot nga gipakita sa negosyante didto sa tesorera ang basihan kon pila ang balayran.

Miingon si Tesorera Acas nga pwede og hinayhinayan kinig bayad matag tulo ka bulan sulod sa usa ka tuig. (*Eugene Jamandron*)

Bukhad... gikan sa panid 2

TESDA mipatapos usab og 610 ka tawo sa pagpanahi, paghikay pangkomersyo sa karne ug isda, panghorno, ug pagpaanyag. Nakapahulam og P343,000 ngadto sa 46 katawo sa microfinance (ginagmay nga hulam) alang sa pagsugod og negosyo. Ang Public Employment Office mipatrabaho og 110 katawo sa ubang nasud ug 2,285 sa sulod sa Pilipinas.

Kabahin sa mga kooperatiba, mikabat na og P5.4M ang pondo nga makatabang nila paghulam sa mga bangko.

Giapodapod sa 195 katawo ang 55,000 semilyang litub (imbaw) gikan sa Bais Oyster farm. Naapodapod usab sa mga mag-uuma ang 832 ka hayop—kalabaw, baka, kanding, baboy, manok. Misaka ang ani sa humay og 3.36%; mais 6.05% gikan sa tuig 2012.

Ang Probinsyal Nursery (Agrikultura) miani og 15,459 kasakong abono nga dili kemikal o organiko—produkto sa mga tanom o mananap—nga nagbalor P3M; mipagawas og 112,602 ka igtalanum; ug mitanom og 72,000 ka kahoy ug bungahoy.

Nakompleto na gayud ang “Tourism Action Plan” nga maoy magdani og pamuhunan aron molambo ang turismo sa mga tuig umalabot. Sa pagkakaran, namatikdan ang pag-usbaw sa mga turistang Pilipino ug dili Pilipino, busa mga

P7M ang gigasto sa dugang nga kasilyas, pasilongan ug lantawanan sa Balinsasayaw ug Danao; lakwanan sa baybay sa Tanjay; kalsada paingon sa Balanan ug atop sa mga lakwanan didto; ug dugang lugar masaloman sa isla sa Apo.

Sa mga katukuran, tulo ka eskuylahan ang nahuman, 20 ka lugar ang nahatagan og tubig, 18 ang natukoran og Rural health Unit, mga kalsada ug pakuryente - mikabat sa kinatibuk-an og P254+M.

Dako ang pagpanlimbasog ni Gob. Roel Degamo alang sa Disaster Preparedness and Risk Reduction (Pangandam batok katalagman ug pagpugong sa kadaot ug kamatayon). Nakasangkap ang Neg. Or. sa mga kinahanglanon, nakahatag og igong pagbansay sa mga kalungsuran, ug karon ginapaubay na ang tanang katukoran sumala sa mando sa pagpanalipod.

Nanumpasi Gob. Degamo nga magkanunay ang iyang tinuoray ug matinud-anon nga pagsirbe. Isip atong pinili, miingon siya nga ginapili niya ang pagkamaayong administrador, ang pagpanalipod kanato, ang pagpauswag, ug ang walay simangsimang nga pagsirbe. (*Kinutlo gikan sa MetroPost, Enero 4-10, 2015*)

Pangutana: Unsa kaha ang taho sa atong lungsod ug barangay sa 2014?

Court,” matud ni Brillantes.

Karon dili pa panahon nga motumaw sa opisina sa Comelec kay sa Oktubre 2015 pa man ang *filing of candidacy*. Ug sa Mayo 9, 2016 pa ang pagbotohay. (*Eugene Jamandron*)

Grace Travel and Services

Travel safely in His grace

Your Airline Ticketing Services in Siaton!

Ceres Terminal, Siaton, Negros Oriental

Cell phone No. +639278800946+639282692381

Email add: gracetravel14@gmail.com

Eleksyon... gikan sa panid 1

adunay resolusyon kung pipila ka oras lamang ang itugot sa usa ka kandidato sa pagpahibalo bahin sa iyang kaugalingon sa radyo ug telebisyon, ug magbasi kini sa mando sa Supreme